

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11625157>

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti o'qituvchisi

Bovanova Umida Abduvahobovna

umidabovanova@gmail.com

Toshkent Amaliy fanlar Universiteti talabasi

Rajabova Zohida

Annotatsiya; *Maqolada hozirgi vaqtdagi o'quvchilar uchun do'stlik hissini tuydirish ularni qanday bir jamoa qila olish va ular bilan qanday shug'ullanishlarni tushunamiz. Bunda sinf rahbarining o'quvchilar bilan qanday ish olib borishi ularni qanday birlashtira olishi yoritilib boriladi. Do'stlik insonning kuchiga kuch, qudratiga qudrat qo'shadigan, kishini bahtli qiladigan, hayotini bezaydigan eng muhim omilligini ham tushunamiz.*

Kalit so'zlar; *do'stlik, jamoa, ta'lim tarbiya, guruhiiy ish, hamjihatlik.*

Hozirgi katta o'zgarishlar davrida ta'lim tarbiya oldidagi juda muhim vazifalar qo'yilgan. Bu vazifalarni amalga oshirishda o'quvchilarning ma'naviy axloqiy yetukligini oshirish, o'zlikni anglashga qaratilgan madaniy merosimiz bilan tanishtirish muhim o'rin tutadi. Boshlang'ich sinf "O'qish" darsliklari tahlili shuni ko'rsatadiki do'stlik va o'rtoqlikni tarbiyalash nihoyatda dolzarb masaladir, darsliklarda bu muammo bo'yicha bevosita bilimlar berilgan. Bu bilimlar esa o'quvchilarda do'stlik, o'toqlik, hamjihatlik, mehribonlik kani insoniy fazlatlarni tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu vazifalarni amalga oshirish esa boshlang'ish sinf o'qituvchilari zimmasiga juda katta mas'uliyat yuklaydi.

Maktablarda guruhda ishlarni tashkil etishning turli usullari qo'llaniladi masalan bir xil ishlar, unda jamoani tashkil etgan barcha guruhlar bir xil topshiriqlarni bajaradilar, tabaqalashtirilgan guruxiy ishlar, unda guruglar individual topshiriq oladilar. Tashkil etishning guruhiiy shakllari amalda o'quvchilar faoliyatining barcha sohalarida qo'llaniladi. Axloq va axloqiy tarbiya masalasi xalqimizning o'tmish merosimizda ham bugungi kundagidek asosiy dolzarb mavzu bo'lgan. Chunki qaysi jamiyatda, qaysi tizimda bo'lmasin agar jamiyat a'zolari axloqan barkamol shaxslar bo'lmasa jamiyat taraqqiyoti inqirozga uchraydi.

Ta'lim muassasalarida maktabga yangi qadam bosgan yoshlarni, o'quvchilarni moslashuv davri bo'lib moshlashuv davrida o'quvchilar bilan guruh bo'lib ishlash samarali hisoblanadi.

Maktablarda o'quvchilarni ko'proq kitoblar mutoalasiga qiziqtirish bilamizki hozirgi vaqt yoshlari zamonaviy fikrlaydigan, fantastik kinolar tomosha qilishga va kompiyuter texnologiyasiga qiziqishi barchamizga ma'lum. Shuni inobatga olgan holda ta'lim tarbiya berishda yangicha zamonaviy usullar as qotadi masalan: Harry poter filmi ham jamoaviy

muammolarni hal etishda ular qahramonlar o'rtasida do'stlik, birdamlik va qiyinchiliklarni birga yengish kabi xislatlar ko'rsarib o'tilgan. O'quvchilar o'rtasida shu filmni sahnalashtirish do'stlik shakillantiradi, hamda ko'plab do'stlik haqida turli xil sahna ko'rinishlari tashkil etish kerak. Bu sahnalashtirilayotgan sahna ko'rinishlarning asosiy tashabbuskorlar yoshlar bo'lsa bu albatta tasirliroq hisoblanadi.

O'quvchilarning do'stlik ruhida tarbiyalashning samarali usullaridan yana biri bu guruh bo'lib ishlarni tashkil etish. Jumladan tadbirlar va loyihalarda, ochiq darslarda sinfni 2-4 ga bo'lish orqali jamoalar yaratish va shu jamoaga diqqat bilan nazar solish pedagogning asosiy vazifasi bo'lishi kerak. Qaysi bir o'quvchi tengdoshlari bilan til topishib kirishib ketmoqda yoki aksincha qo'shila olmayotgan o'quvchilarni shu loyiha va tadbirlarda ko'proq jalb etish kerakligi ko'rinadi. Buning avzalliklari xarakteri og'ir va agressiv yoki jamoaga qo'shila olmayotgan yoshlarni saralab olishga asos bo'ladi. Yana bir e'tibor qaratishimiz kerak bo'lgan ishlardan biri o'quvchilarning uydagi, oiladagi muhiti ham katta ta'sir ko'rsatadi va bu Oila va maktab ta'moyili asosida ishlarni tashkil etish kerakligini bildiradi.

Eng e'tibor qaratadishimiz kerak bo'lgan o'quvchilar bilan ko'plab sayohatlar, tabiat qo'ynida ovqatlanishlarni tashkil etish kerakligi bu ham albatta yoshlar o'rtasida mehr oqibat, mehmodo'stlik xislatlarini shakillantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy bilimlarning istalgan tarmog'ining rivojlanishi o'tmishning shu sohadagi merosi bilan qay darajada boyitilganligiga ko'p jixatdan bog'liqdir. Bu haqiqa pedagogika, tarbiya uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Hozirgda talim tarbiya tizimi oldiga bola shaxsni barkamol kamol toptirish vazifasi qo'yilgan ekan bola shaxsning odamlar bilan bo'ladigan aloqalari do'stlik, o'rtoqlik, hamkorlik, hamdardlik, mehr oqibat, insonparvarlik, hurmat kabi munosabatga asoslanishiga e'tibor berish lozim. Shuning uchun bola shaxsda bu fazilatga ilk bolalik davridanoq, maktablarda esa boshlang'ich sinflardan boshlaboq asos solinishi muhimdir.

Do'stlik, o'rtoqlikni tarbiyalash muammosi axloqiy tarbiya shaxsning turli xil munosabatlari o'z ifodasini topadi. Bu munosabatlar shaxsning mehnatga, jamiyatga, hayotga, qarindosh urug', tengdoshlarga bo'lgan axloqiy munosabatlarida o'z aksini topadi va odamning ma'naviy dunyosini ifodalaydi.

Do'stlik, o'rtoqlik axloqiy fazilat sifatida axloq nazariyasi rivoji bilan bog'liq bo'lib uning muhim manbalaridan biri xalq pedagogikasi durdonaslari deyish mumkin. Insoniyat qadim - qadimdan har qandaty odam qalbida e'tiqodga ishonch o'zining haqligiga qiyinchiliklarni yenga olishiga ishonch borligini anglagan. Odamlarni shu fazilatlar bir biriga yaqinlashtirgan faoliyat qiziqish va turli his ehtiyojlarining uyg'unligi ular o'rtasida qalb yaqinligini hamkotlik qilishni hamdardlikni mehr oqibastni yuzaga keltirgan.

O'zaro shu xoldagi aloqalar shaxs ma'naviy dunyosini boyitadi. Kishining o'z axloqiy qiyofasini boshqa odamlarga bo'lgan munosabatida namoyon qiladi. Buning kechinmalarini, ehtiyojlarini, amal qiladigan qadriyatlarini, axloqi tushunchalarini tasavvurlarini namoyish qiladi. Axloqiy kamolot uchun zarur bo'lgan fazilat va sifatlarga

juda yoshligidan boshlab asos solinsagina odatga olinadi. Ijtimoiy taraqqiyotning hamma bosqichlarida xalq tinchlik, hamkorlik, hamjihatli, intilgan va buning omili sifatida odamlarning o'zaro do'stligidan foydalangan.

Ta'lim jarayoniga yana nazar soladigan bo'lsak, o'qish, tarbiya kitoblarida berilgan hikoya, ertaklarda turli amaliy mashg'ulotlar berilgan: maslan hayvonlarga mehribonlik qilish, ularga uycharlar yasash kabi amaliy mashg'ulotlarda jamoa bilan ishlab, do'stona munosabatni namoyon qilish mumkin.

Chunki, do'stlik va axllik tufayli o'z orzularini ro'yobga chiqishi mumkinligini anglagan. Avlodlarning tarbiyaga doir tajribasi faqat bu fanning o'zini rivojlantirishgagina emas, balki jamiyatda, ta'lim-tarbiyaning hozirgi rivojiga ham ta'sir etadi. Zero, tarbiya ishi yosh avlodga ozidan oldingi avlodning bu sohadagi ijtimoiy tajribasini kuzatib borish bilan bog'liq holda rivojlanadi.

O'zbek halqining madaniyati va tarbiyaga doir nazariy va amaliy merosi juda boy va katta tarixga ega. Pedagogik fikr taraqqiyotiga jamiyatdagi ro'y beradigan jarayonlar, fandagi o'zgarishlar xalq tajribasida o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bular orasida o'tmish ajdodlarimizning pedagogik o'rganish, unda ta'lim tarbiya samarasini oshirishda foydalanish ham nazariy ham amaliy ahamiyat kasb etadi. O'rta Osiyoda yashab ijod etgan buyuk allomalar Al Xorazmiy, Beruniy, Firdavsiy, Farobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, Ulug'bek va boshqalar asarlarida ular qoldirgan ilmiy meroslarida marifiy- ta'limiy qarashlar tizimi juda keng bo'lib uning mazmunida odob axloq, axloqiy tarbiya vazifasi va mazmuniga doir ajoyib fikrlar mavjud.

Buyuk mutafakkir axloq mazmuniga burch, vijdon, munosabat, vatanga sadoqat va vatanparvarlik do'stlik, o'rtoqlik, birodarlik kabi masalalarni kiritadilar va har birining mazmunini ochib berishadi. Bu o'rinda O'rta asr sharqning fikrlar rivojida mutafakkir Ibn Sinoning xizmatlari benihoya kattadir. Ibn Sino o'zining "Yaxshilik va yomonlik", "Axloq haqida risola" kabi asarlarida insonning kamol topishida axloqiy tarbiya, odatlar his tuyg'ularning ro'li haqidagi fikrlarni bayon etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ushbu allomalarimiz hikoyalari, rivoyatlari Yangi Milliy dastur asosida yaratilayotgan kitoblarda juda ham ko'p va o'rinli keltirilgan.

Ibn Sino "axloq haqida risola" kabi asarlarida insonning kamol topishida axloqiy tarbiya odatlar va his tuyg'ularning ro'li haqidagi fikrlarni bayon etadi. Ibn Sino "Axloq haqida risola" asarida insonning umumiy fazilatlariga haqida gapirib, kishilarda xulqida yaxshi va yomon odatlarning paydo bo'lish sabablariga to'xtaydi. Bu asarda iffat, qanoat, saxiylik, shijoat, sabr, muloyimlik sirni saqlay bilish, ilm ma'rifatli bo'lish, ochiqlik, farosatlik, do'stlik, vafodorlik, kamtarlik, adolatlilik kabi axloqiy tushunchalarha ta'rif beradi.

His tuyg'uni idora qilish mumkinligini ta'kidlab, inson ularning hammasini yengishi va o'z imkoniyatlarini ongli sarflashi zarurligini aytadi. O'z pedagogik merosida do'stlik o'rtoqlikka bo'lgan qarashlarni bayon etgan mutafakkirlardan biri Nosir Ad-Din At Tusi o'zining "O'quvchiga bilim berish xususidagi qo'llanma" va "O'quvchilarni tarbiyalash" to'g'risidagi risolalarida axloqiylikning ijobiy va salbiy omillarini talqin qilib, ijobiy va salbiy

omillarini talqin qilib ijobiy axloqiy hislatlar mazmuniga sabr-toqat, o'zaro yordam va do'stona munosabat, odamiylik, saxiylik, yumshoqlik, oliyjanoblik kabi fazilatlarni salbiy axloqiy sifatlarga axloqsizlikka olib keladigan yetti quvvat.

Yuqori sinf o'quvchilari uhun esa Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun" asarlarini o'qib uni o'qituvchi ustozlar bilan tahlil qilish insonni komillikka, nafsni yengishga, yoshlikda o'rgangan insoniylik, mehr -muhabbatni to'g'ri yo'naltirishga undaydi.

Ziyraklik sezgi bergan narsalarning haqiqiy ma'nosini tezlik bilan tushunishga yordam beruvchi quvvat O'rta asrning qomusiy mutafakkirlaridan biri bo'lgan Farobiy asarlarida axloq va axloqiylik katta o'rin egallaydi. Uning fikricha tarbiyaning asosiy maqsadi kishilarni ezgu ishlarni qilishga yo'llashdan iborat.

Yaxshi niyat orqali haqiqiy saodat tomon yetaklanadi. Xuddi Aflotun kabi Farobiy ham ezgu niyatli kishilar qalbi oxir oqibat moddiy qobiqlardan halos bo'lib abadiy mustaqil bo'lib qolishiga ishonadi. Farobiyning fikricha inson bilim va tajribaga ega bo'lgunga qadar ko'p narsalar haqida mushohada qiladi. Ko'pini inkor qiladi noto'g'ri deb topadi. Ilm va tajribali bo'lgach esa o'z fikrlarini o'zgartiradi, avvalgi qarashlaridan qaytadi ilgarilari chin hayratga solmagan narsalardan endilikda hayratlanadi.

Do'stlik inson axloqining bebaho go'zalligi ijobiy fazilatlar gavhari. Insondagi barcha go'zal fazilatlar bir marvarid shodasi bo'lsa uning dur gavhari chin insoniy muhabbatga aylangan do'stlikdir. Do'stlik tufayli xonadonimiz obod, dunyoda tinchlik va dasturxonimizda to'kinlik hukmron. Shuning uchun ham dono kishilar hamma jamiyatda ham do'stlikni ulug'lab qadrlab kelganlar va odamlarni do'st bo'lib yashashga ko'proq do'st orttirisha undaganlar.

Xulosa: O'quvchilar bilan doimiy ishlarni tashkil etish ularning muammo va takliflarini tinglash yoshlar o'rtasida kitobxonlik va san'atga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytirish o'quvchilar bilan ochiq osmon ostida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish jumladan tabiatshunoslik, geografiya shunga o'xshash fanlarni tabiat qo'yniga guruh guruh bo'lib ishlash ko'plab ijobiy natijalarga erishish uchun xizmat qiladi.

Do'stlar bir- biriga hech qachon xiyonat qilmasliklari, bir- birini doimo qo'llab quvvatlashi va o'gir kunida doim yonida bo'lishlari kerakligini anglash. Do'stlik vafosi bilan go'zalligini uqtirish, yillar o'tkanda ham ularni do'stlik rishtalari uzilmasligi kerakligini tushuntirish. Do'st orttirish hamma yoshda ham zarur lekin yoshlikda boshlangan do'stlikning ildizi chuqur bo'lishi shuning uchun ham yoshlarimiz iloji boricha koproq do'st orttirishlari va bir- birlari bilan ahil inoq bo'lib yashashlari kerak. Do'stlik shirin suxanlikdan boshlanadi va xushmoumalalik, ochiq ko'ngillik kabi xislatlarni o'z ichiga oladi.

Do'stlik o'zaro hurmat, rostgoylik g'amxo'rlikning oliy shaklidir. Shunday qilib avvalgi oddiy o'rtoqlar keyinchali yaqin do'st bo'lib ketadilar. Do'stlikni tor ma'noda yani ikki kishi orasidagi aloqadangina iborat deb tushunmaslik kerak. Do'stlik tushunchasi ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib million million kishilarning ahil yashashi, iqtisodiy va siyosiy hamjamiyatligi bo'ladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Berdiyeva.G "O'quvchilarda shaxslararo munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari"
Xalq ta'limi T-1998
2. Ibragimova.R "Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilish faoliyatini shakllantirishning
didaktik asoslari" T-2005
3. Davletshin.M T.Do'stmuhammedova "Yosh davrlari va pedagogik-psixologiya T-
2004
4. Baratov.Sh "O'quvchi shaxsini o'rganish usullari" T-o'qituvchi
5. Imomova.M "Bolalarni ma'vaviy axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar" T-1995
6. Hasanboyev.J Turopova.M "Manaviy- axloqiy tarbiya asoslari" T-2002